

Af Andreas Hjort Bundgaard

Om dødsdrift og biopolitik

ABSTRACT

ON THE DEATH DRIVE AND BIOPOLITICS

In this article, a parallel in the dynamics of the Death Drive and Biopolitics are demonstrated. Both concepts feature an immanent tendency of a systems pursuit of stability, preservation and expansion to turn into its negation. The argument is advanced through a reading of Foucault's *Society Must Be Defended* and Freud's *Beyond the Pleasure Principle*, and conclude in a comparison of the two concepts and a discussion of the commonalities of the destructive potentials inherent in the psyche and modern politics.

Keywords: *Biopolitics, Biopower, Death drive, Death instinct, Thanatopolitics*

I denne artikel ønsker jeg at sandsynliggøre en parallel imellem den forklaringsmodel – eller den figur – som bliver brugt til at redegøre for hhv. dødsdriften hos Freud og biopolitikken hos Foucault. Begge steder beskrives en iboende tendens i stræben efter stabilitet, selvopretholdelse og kapacitetsforøgelse, til at slå over i sin modsætning.

Freudiansk og Foucaultiansk tænkning betragtes ofte som inkomplementære – og Foucaults filosofi udgør i nogle udlægninger et direkte mod-projekt til psykoanalysen,¹ hvor især uenighederne om spørgsmålene om seksualitet og galskab står centralt. Ikke desto mindre havde Foucault et ambivalent forhold til Freud: På den ene side lovpriste han ham for at genoptage dialogen med ufornuften, på den anden side kritiserede han både den psykoanalytiske teori og praksis, for at være normaliserende, afhistoriserende, patologiserende og grundlæggende hierarkisk.² Freud havde, af gode grunde, ingen holdning til Foucaults filosofiske projekt, men den psykoanalytiske kritik af Foucault går ofte på, at det overvejende fokus på det diskursive og epistemiskes betydning for subjektets konstitution overser på den ene side de konkrete udviklingspsykologiske processer og den livshistorisk bundne psykiske læringsadfærd i individet og på den anden side de non-diskursive (ubevidste) kræfters betydninger.

Konteksten for denne artikel er en interesse for de sidste 20-30 års forandringer i og af de offentlige institutioner, navnlig indarbejdelsen af de neoliberale styringsteknologier, der kunne bære paraplybetegnelsen New Public Management og senere New Public Governance. Der er tale om udviklingen af administrative systemer og indarbejdelsen af ”markedsmekanismer” i styringen af den offentlige sektor, herunder algoritmiske eller evidensbaserede styringsteknologier. Styringsteknologier der bidrager til at – dyb indånding – organisere, systematisere, kontrollere, effektivisere, evaluere eller standardisere velfærdsarbejdets rammer og indhold. En af de fremtrædende tilgange til at studere disse transformationer har været ”Governmentality studies” tilgangen, inspireret af Foucault og ofte operationaliseret gennem blandt andet Mitchell Deans og Nikolas Roses arbejde. Governmentality-tilgangen tematiserer transformationerne ”*Styring igennem selvstyring*”, dvs. forandringsprocesser, der indebærer en samordning af rationalitetsformer på forskellige niveauer: det man kunne kalde hhv. forvaltningslogikken og selvteknologierne.

Den intuitive antagelse, der har ledsaget min interesse for dette område, har været fornemmelsen af, at forbindelsen mellem disse

niveauer ofte forbliver undertematiseret eller decideret mystificeret. Hvordan samordnes forvaltningslogikkerne og de subjektivt indlejrede fornuftsformer? Og hvor, hvornår og af hvad? Min arbejdstese har været, at psykoanalytisk inspirerede tilgange i denne forbindelse kan bidrage til at belyse de affektive, imaginære og ubevidste processer, hvormed selvet og samfundet i konkrete hverdagslige interaktioner afstemmes. Ofte opstår der, i denne optik, konflikter imellem fagområdets egen-logik og eksterne styringslogikker – dem der har erhvervs erfaringer fra fx universitetet eller psykiatrien kan med en vis sandsynlighed genkende disse spændinger fra deres eget arbejdsliv. De empiriske fænomener, jeg mener fortjener opmærksomhed, er altså de symptomer – de mere eller mindre åbenlyse absurditeter – som transformationerne af de offentlige institutioner producerer, fordi jeg tror, de kan lære os noget om de bagvedliggende mekanismer der er på spil – både psykologisk og sociologisk.

Konkret er denne artikel imidlertid et biprodukt af min læsning af *Hinsides lystprincipper*³ og *Society Must Be Defended*⁴ – de to tekster hvori begreberne hhv. *dødsdrift* og *biopolitik* første gang ser dagens lys.

Det teoretiske eller forklaringsmæssige hul, som jeg postulerer at have iagttaget i de Foucaultianske analyser af neoliberalismen – spørgsmålet om hvordan styringslogikker og selvteknologier samordnes – bør, efter min overbevisning, underbygges og evt. lappes gennem genstandsnære og -sensitive, empirisk funderede analyser, men det er mit håb at denne type af *Grand Theory*-diskussion alligevel kan bidrage til en dialog imellem faglige tilgange der ofte, i reduceret form, kommer til at udgøre hinandens konstituerende ydre. Med andre ord er jeg mindre interesseret i, hvorvidt Freuds og Foucaults teoridannelser i klassisk forstand er videnskabeligt kompatible – det er de ikke, for så vidt som deres empiriske genstand, deres metoder og epistemologiske antagelser ikke er det – end i om vi kan lære noget, om vores tænkning kan gøre fremskridt, når vi prøver at lade teoridannelserne og ordforrådene gå i dialog med hinanden. Krogen, jeg her vil forsøge at binde denne dialog op på, er at de anvender parallelle forklaringsmodeller til at beskrive dynamikker eller processer, der er af vidt forskellig karakter.

ARTIKLENS OPBYGNING

Med henblik på at demonstrere en parallel mellem de forklaringsmodeller, som bliver brugt til at redegøre for henholdsvis dødsdriften og biopolitikken, vil jeg i det følgende:

1. Præsentere de to begreber og deres placeringer i de respektive forfatterskaber
2. Udlægge Foucaults begreb ”biopolitik”
3. Udlægge Freuds begreb ”dødsdrift”
4. Sammenligne og diskutere de to begreber

1 — OM DE TO TEKSTER OG DE TO BEGREBER

1.1 — *BIOPOLITIK OG SOCIETY MUST BE DEFENDED*

Begrebet biopolitik stammer som nævnt fra Michel Foucaults oeuvre og er blevet anvendt i en lang række forskellige forsøg på at beskrive, hvad der sker, når det biologiske liv bliver genstand for eller inddraget i den politiske og økonomiske magtudøvelse. Begrebet spiller en central rolle hos blandt andre Nikolas Rose, Giorgio Agamben, Michael Hardt og Antonio Negri⁵, Isabell Lorey⁶, Mitchell Dean⁷ og Achille Mbembe⁸.

Foucault bruger i løbet af sit forfatterskab begrebet biopolitik i flere forskellige sammenhænge, og med delvist skiftende, delvist overlappende betydninger.⁹ Begrebet bliver første gang brugt af Foucault i 1974 i et paper på en konference i Rio de Janeiro.¹⁰ I denne oprindelige brug er biopolitik en analytisk kobling mellem ”en specifik institution (lægevidenskab) og en bredere socio-politisk ramme (kapitalisme)”.¹¹ Fra og med det sidste, ellefte, foredrag i *Society Must Be Defended*-forelæsningerne på Collège de France (1975-1976) bliver biopolitik navnet på ny magtmodalitet, der supplerer og omformer den *disciplinære magt*, der beskrives i blandt andet *Psychiatric Power* (1974) og *Discipline and Punish* (1975). Forelæsningsrækkerne *Security, Territory, Population* (1977-1978) og *The Birth of Biopolitics* (1978-1979) markerer et skift hvor Foucaults brug af begrebet skifter fra et fokus på overgangen fra disciplinærmagt til biomagt til spørgsmålet om Governmentalitet og selvteknologi.

I denne sammenhæng vil jeg, som nævnt holde mig til den betydning begrebet optræder med i *Society Must Be Defended*-forelæsningerne, fordi begrebet her fremtræder fuldt udviklet og endnu ikke under-

ordnet kategorien Governmentalitet. Yderligere sonderer Foucault ikke systematisk mellem *biopolitik* og *biomagt*.¹² Jeg vil forsøge at sondre mellem biopolitik og biomagt ved at bruge biopolitik som navnet på det overordnede politiske paradigme og biomagt som navnet på de konkrete manifestationer, teknologier, mekanismer.

1.2 — DØSDRIFT OG HINSIDES LYSTPRINCIPPET

Traditionelt deler man Freuds forfatterskab op i tre perioder: 1) Hans ungdomsskrifter i slutningen af det 19. århundrede, 2) hans tidlige psykoanalytiske skrifter, begyndende med Drømmetydningen (1900), hvor den topografiske model bliver udviklet og 3.) hans sene arbejde, der begynder i *Hinsides lystprincippet* (1920), hvor den strukturelle model bliver udviklet.¹³

Hinsides lystprincippet indleder en omfattende omstrukturering af Freuds metapsykologiske model, hvor driftsdualismen mellem jegdrift og seksualdrift omformes og afløses af en teori om livsdrifterne og dødsdrifterne.¹⁴ De rummer begge to dele af det, der tidligere faldt under hhv. jeg- og seksualdrift.¹⁵

De kliniske observationer, der leder Freud til at beskæftige sig med dødsdriften, er, på den ene side, *gentagelsestvangen*, som han finder det svært at redegøre fyldestgørende for som et rent udtryk for søgen efter tilfredsstillelse.¹⁶ Der er simpelthen noget ved gentagelsen som ikke harmonerer med og som ikke lystre lystprincippet. For det andet giver fænomenerne ambivalens, aggressivitet, sadisme og masochisme forklaringsproblemer for den tidligere driftsteori.¹⁷

De første tre dele af *Hinsides lystprincippet* bygger på bearbejdelse af klinisk materiale, imens del 4, 5, 6 og 7, hvori det bliver rigtig spændende, er – også med Freuds egne ord – spekulative.¹⁸

Den sene driftsteori har angiveligt logiske, eller økonomiske, problemer,¹⁹ som jeg i denne forbindelse ikke vil søge at overkomme. Freud giver selv udtryk for, at han ikke ved, om han tror på sin egen udlægning²⁰ og betragter afslutningsvis artiklen som mere eller mindre frugtesløs.²¹ Ikke desto mindre fastholder Freud fra den bliver introduceret kategorien dødsdrift igennem resten af sit forfatterskab.²²

2 — BIOPOLITIKKEN

I sin mest radikale formulering er den implicite erkendelsesinteresse, eller nærmere den frygt, der ledsager studier af biopolitik – med henholdsvis Giorgio Agambens og Michel Foucaults ord – at ”*når livet selv*

*bliver det eneste værdifulde, bliver det også det eneste værdiløse*²³; at *"livets beskyttelse og Holocaust simultant bliver historiske muligheder"*²⁴.

Biopolitik – bogstaveligt livspolitik – er altså, vil det vise sig, intimt forbundet med døden. I Foucaults udlægning er biopolitikken kulminationen af en historisk proces, hvor magten tilegner sig livet, hvor det biologiske liv – herunder mennesket for så vidt som det er et levende væsen – kommer under statskontrol.^{i 25}

Der er to faser i denne historiske proces: I det 18. og 19. århundrede ser vi først udviklingen af nye magtteknologier, der er centreret omkring kroppen. Disse *disciplinære* teknologier har som målsætning at sikre den rette rumlige distribution af de individuelle kroppe og virker gennem mekanismer, der adskiller, ensretter, nummererer, overvåger og så videre.²⁶ Det paradigmatiske eksempel er Benthams Panoptikon, men det kunne lige så vel have været fra fabrikken, hæren eller skolen som fra fængslet.

Fra midten af det 19. århundrede, opstårⁱⁱ der så, ifølge Foucault, en ny type af magt, hvis genstand ikke er individet, men massen: Den *regulative magt* eller *biomagten* retter sig ikke mod den enkelte krop og dens dele, lemmerne og organerne, men mod befolkningen som en helhed.²⁷

Denne biomagt erstatter ikke de tidligere former for magt, men supplerer og omformer dem i sit billede.²⁸ Biopolitikken er med andre ord den moderne epokes politiske paradigme. Med biopolitikken konstitueres et nyt, abstrakt objekt – befolkningen – der er påvirket af overordnede processer såsom fødsels- og dødsrater, børnedødelighed, gennemsnitslevealder, pandemier osv. – muliggjort af, eller sammenfaldende med, skabelsen af nye vidensområder og dertil knyttede vidensformer, så som demografi, statistik, folkesundhed.²⁹

i Som altid, når vi har med Foucault at gøre, skal vi huske på, at magt i hans optik ikke er en kapacitet som et specifikt subjekt eller et givent statsapparat besidder, men et strategisk sæt af relationer, der producerer både sociale funktioner, såvel som individer og kollektive subjekter. Dvs. staten er et produkt af magten, ikke omvendt. Subjektet er, med et andet også velkendt ord, decentreret. Når det er sagt, taler Foucault i *Society Must Be Defended* ofte, hvis ikke overvejende, om staten, som var den en størrelse der gik forud for magten.

ii Hvad angår årsagen til fremvæksten af det nye paradigme, kommer Foucault med en – for hans vedkommende måske overraskende – materialistisk og funktionalistisk forklaring: Den demografiske eksplosion og industrialiseringen gjorde den gamle magtmodalitet – disciplinærmagten – utilstrækkelig til at regere samfundets "økonomiske og politiske krop". For mange mennesker undslap simpelthen magten under de ændrede forudsætninger (Foucault 2004:249)

Det er dette nye objekt – og de beslægtede økonomiske og politiske områder – der samtidigt opstår som politisk og videnskabeligt problem, som er biopolitikens genstand, og som den søger at kontrollere.³⁰ At befolkningen både bliver en politisk og en videnskabelig kategori muliggør, at politisk magt kan inddrage eller basere sig på videnskabelige teknikker, så som statistiske estimater, fremskrivninger og gennemsnitsberegninger og intervenere på det generelle niveau:

”Biopolitics deals with the population, with the population as a political problem, as a problem that is at once scientific and political, as a biological problem and as power’s problem”³¹

Det, der i denne kontekst er mest interessant, er de to principper, eller logikker, som er indskrevet i biopolitikens funktionsmåde. For det første virker biopolitikens regulative mekanismer ved at etablere et *ekvilibrrium*, opretholde et *gennemsnit*, sikre en *homøostase* - og om nødvendigt kompensere for evt. variationer i den almene befolkning.³² For det andet, at de biopolitiske teknologier designet til at *maksimere* og udvinde kræfter.³³

Det helt centrale spørgsmål knytter sig netop til dette: Hvordan kan disse ligevægtssøgende mekanismer i hjertet af biopolitikken slå om i lejren? Eller for at vende tilbage til Foucaults formulering, hvordan bliver livets beskyttelse og Holocaust simultant historiske muligheder? Og er svaret forbundet med in-komplementariteten imellem de to principper: opretholdelsen af balancer versus kravene om maksimering og optimering?

Foucault selv adresserer problemet som et spørgsmål om, hvordan en logik, der er centreret omkring at give liv, at optimere livet, kan lade det dø,³⁴ og giver to af hinanden uafhængige svar: På den ene side når biomagten sin paradoksale grænse, idet livet får tilstrækkelig kapacitet til potentielt at udslette sig selv, dvs. hvor magten er stor nok til at underminere sin egen forudsætning.³⁵ Foucault kalder denne (u)mulighed for *the excess of biopower*:

“This excess of biopower appears when it becomes technologically and politically possible for man not only to manage life but to make it proliferate, to create living matter, to build the monster, and, ultimately, to build viruses that cannot be controlled and that are universally destructive”³⁶

Lad os prøve at opsummere: Livet er både magtens genstand og målsætning (object and objective).³⁷ Befolkningen er både en ressource, der skal optimeres, og målestokken for sin egen kapacitet. Biopolitikken fungerer altså gennem kapacitetsforøgelse med henblik på yderligere kapacitetsforøgelse. Og på et tidspunkt er denne kapacitet stor nok til – så at sige – at rive tæppet væk under sig selv.

Der beskrives, med andre ord, en dynamik hvor biopolitikken – når det biologiske liv bliver inddraget i de statslige, videnskabelige og økonomiske fornuftskalkuler og gjort til genstand for optimering – potentielt slår om i sin modsætning: dødspolitikken.

Det andet svar Foucault giver på, hvordan en politisk fornuft, der er centreret omkring at give liv, kan lade dø, er *statsracisme*.³⁸ Eftersom biopolitikens nye abstrakte objekt ”befolkningen” som udgangspunkt er en udifferentieret masse, må der etableres et princip, der tillader staten at drage grænser i befolkningen og sondre mellem det liv der skal optimeres (gives liv) og det ”uværdige” liv der skal lades dø. For Foucault er navnet på dette – ethvert – princip, der gør forskel på dele af befolkningen *racisme*.³⁹ Det glæder også grænsedragninger, der konstituerer grupper pga. fx køn, seksualitet, religiøsitet, kropskapabelhed med videre.

Fordi biopolitikken er centreret omkring livets kapacitetsforøgelse, må staten, når først den opererer gennem udøvelsen af biomagt, blive racistisk for at kunne varetage sin morderiske funktion.⁴⁰ Det skyldes, at racismen muliggør at betragte noget liv som mindre levende end andet,⁴¹ og at udryddelsen af det ”degenererede” liv øger det ”værdige” livs kapacitet. Drab betyder i denne sammenhæng også alle indirekte mord, ladede dø, men også social og politisk død: eksklusion og udstødelse.⁴²

Begge svar på biopolitikens *exces* – dødspolitikken – er på en måde kun beskrivelser af dens mulighedsbetingelser: Racismen muliggør grænsedragninger mellem det liv, der skal leve, og det der må dø. Livets kapacitetsforøgelse muliggør fuldstændiggørelsen af livets negation.

Foucault bruger nazismen og Nazi-Tyskland som eksemplet på denne mulige kulmination af biopolitikken,⁴³ men understreger, at mekanismerne i den moderne stat peger i den retning, at disse dynamikker er på spil i alle stater.⁴⁴ Sagt med andre ord er det, der blandt andet muliggjorde Holocaust, i Foucaults optik ikke en monstrøs og umenneskelig afvigelse, der ramte civilisationen udefra, men et poten-

tiale internt i den moderne politiske tradition, der stadig lever videre i de demokratiske stater.

“Politics thus became bio-politics. Once the politics of life was in place, then the life of these populations, and their destruction as well, became political choices.”⁴⁵

3 — DØDSDRIFTEN

Hos Freud bruges begrebet dødsdrift til at beskrive den iboende tendens i den psykiske stræben efter stabilitet og selvopretholdelse til at over slå over i sin modsætning, dvs. en drift til udløsning af energi, upåagtet af om det skader – eller i sidste instans dræber – organismen.⁴⁶ Denne tilbøjelighed er kontroversiel, fordi den ved første inspektion er i modstrid med psykens umiddelbart styrende princip, at undgå smerte og søge nydelse.⁴⁷ På det subjektive niveau – altså i den del af psyken som rummer bevidstheden og perceptionen – er de to regerende principper hhv. *lystprincippet* (tilbøjeligheden til at søge nydelse og undgå smerte) og *realitetsprincippet* (evnen til behovsudskydelse med henblik på opnåelse af langsigtede mål, herunder organismens fortsatte opretholdelse). Realitetsprincippet er afledt af lystprincippet i den forstand, at det får psyken til at påtage sig det minimum af ulyst, der muliggør en maksimering af lyst – på sigt.^{iii 48}

På det økonomiske niveau er det psykiske apparat ligeledes reguleret af to grundlæggende principper: Trægheds- eller *Inertiprincippet* – der betegner det psykiske apparats tendens til umiddelbar udløsning af energi og *Konstansprincippet* – der søger at sikre systemets integritet ved at opretholde et regelmæssigt niveau af spænding.⁴⁹ Freud sonderer yderligere mellem det psykiske apparats primærprocesser, der indebærer en simpel, mekanisk forskydning af energi imellem forskellige psykiske objekter langs *the path of least resistance* og sekundærprocesserne, der dirigerer, afleder og bremser energiforskydningerne, men som forudsætter et forråd af ophobet, statisk energi.⁵⁰ Som udgangspunkt svarer spændingsudløsning til lystfølelse og spændingsforøgelse til ulyst eller smerte,⁵¹ men som følge af de konflikter og spaltninger, der opstår undervejs i jegets udviklingspsykologi, må de impulser, der ikke er forenelige med – eller decideret truer – jegets struktur, blive spaltet fra, fortrængt, og forment adgang til tilfredsstillelse.⁵² Hvis de

iii Fx ved at sikre at tilfredsstillelsen ikke er hallucinatorisk. Dør man af sult bliver glæden ved hallucinationen om at spise sig mæt kortvarig.

alligevel, af den ene eller den anden årsag, bliver tilfredsstillet, sker der en affektforvandling på det bevidste niveau, og tilfredsstillelsen føles for jeget som en ulyst.⁵³

På trods af lystprincippet observerer Freud en fortsat adfærd, hvor mennesker tilsyneladende gentager de mest lidelsesfulde begivenheder og relationer i deres tilværelse⁵⁴ og konkluderer på den baggrund ”at der i sjælelivet virkeligt findes en gentagelsestvang, der sætter sig ud over lystprincippet”.⁵⁵

Denne gentagelsestvang føres tilbage til drifternes grundlæggende elastiske eller konservative natur: Drifterne søger at genoprette en tidligere tilstand, hvilket i det store billede betyder det organiske liv søger at finde tilbage til sit uorganiske udgangspunkt.⁵⁶ Livets mål er med andre ord døden.

”En drift skulle således være en i det levende organiske iboende trang til at genoprette en tidligere tilstand”⁵⁷

Set i dette lys er eros og thanatos begge konservative drifter. I forhold til den enkeltes livshistorie, søger dødsdriften blot at vende tilbage til et tidligere tidspunkt end livsdriften. Livsdrifterne er de større og større omveje livet søger til sit endelige mål.⁵⁸

Økonomisk set er både konstansprincippet og inertiprincippet i overensstemmelse med drifternes konservatisme, men der er en indre spænding imellem dem, fordi niveauet af spænding, de søger at vende tilbage til, er forskelligt. Det er denne konstante og stabile spænding mellem opladning og afladning, statisk og frit flydende libido, der opretholder den psykiske økonomi.

Når psyken alligevel har en tilbøjelighed til at slå om - enten kvantitativt eller kvalitativt - fra selvopretholdelse til total energiudladning skyldes det, at konflikten mellem inerti- og konstansprincippet ophæves i nul: I nul er de to principper i fuld overensstemmelse. Nul er imidlertid også det sted, hvor det organiske liv er vendt tilbage til sit uorganiske udgangspunkt.

4 – SAMMENLIGNING /

PARALLEL MELLEM DE TO BEGREBERS FIGUR

I det følgende vil jeg sammenligne dødsdriften og biopolitikken med henblik på at vise et sammenfald mellem de dynamikker, der er på spil i de to begrebsliggørelser og deres beskrivelse af de destruktive potentialer i hhv. psyken og modernitetens politiske rationalitet.

Centralt beskrives i både biopolitikken og dødsdriften en iboende tendens til, at stræben efter stabilitet, selvopretholdelse og kapacitetsforøgelse slår over i sin modsætning. I biopolitikken slår optimeringen af befolkningen – livet i sin helhed – om til afviklingen af befolkningen. ”The excess of biopower” sætter sig igennem på trods af, at biopolitikken centrale mekanisme er normaliseringen – beherskelse gennem gennemsnitlighed. Parallelt hermed er dødsdriften en negation af det psykiske apparats primære funktioner: opretholdelsen af livet og stræben efter lyst, slår om i sine modsætninger, udløsning af energi upåagt af smerte eller livsfare.

På trods af at genstandene er meget forskellige, hhv. det politiske og psyken, er der en figur der går igen i de to forklaringsrammer: tilbøjeligheden til – mere eller mindre pludseligt – at slå om i sin modsætning, som vi kunne kalde *immanent tendens til spontan auto-negation*.

Hvis vi går lidt mere i detaljer, ser vi begge steder, en eksternalisering og gentagelse af netop den lidelse, som ”systemet” var indrettet med henblik på at undgå. Hvor det psykiske apparats struktur i udgangspunktet er bygget op efter lystprincippet – og realitetsprincippet er et ubehageligt, men nødvendigt onde i lystprincippet tjeneste – ender jegets fortrængninger og forsvar med at understøtte gentagelsestvangen. På samme måde ser vi i biopolitikken, at de teknologier der skulle understøtte livet, eksempelvis folkesundhed, i sin yderste konsekvens ender i dets afvikling, eugenik. Begge steder sker der en kortslutning, hvor midlet bliver sit eget mål.

En anden parallel i de to forklaringer er måden, hvorpå dynamikkerne i ”systemet” er en art *emerging property*, en egenskab der vokser ud af systemets struktur: Hos Freud forløber de ubevidste processer – på trods eller i kraft af fortrængninger og modstande, der forhindrer dem i at blive bevidste – langs de udviklingspsykologisk fastlagte baninger, selv når disse baninger ikke er i overensstemmelse med lystprincippet (jf. gentagelsen og de neurotiske traumer).⁵⁹ Gentagelsestvangen, og i sidste ende dødsdriften, er altså et produkt af det psykiske apparats struktur. Noget lignende gør sig gældende med hensyn til et af Foucaults eksempler på biopolitikken – de planlagte byer, fx sociale boligbyggerier – hvor byens rummelige design og den arkitektoniske struktur udgør selve den regulative magtudøvelse.⁶⁰ Hvis man følger denne tanke til sin konsekvens, er biomagten – og den potentielle excess – et produkt af de politiske og videnskabelige paradigmers struktur.

Følger man strukturerne tilbage langs deres tilblivelseshistorie, finder man også begge steder en art oprindelig helhed. For *lyst-jeg-et* hos Freud er der ingen sondring mellem den indre og den ydre verden. Den oceaniske følelse, psykens oprindelige udflydenhed, går forud for real-jeget og jeg-funktionernes grænsedragninger mellem indre og ydre, subjekt og objekt, fortid og fremtid.⁶¹ Først gennem udspaltningen i jeg og ikke-mig, bliver det muligt at sondre mellem det gode, der introjiceres og det dårlige, der projiceres. På samme måde er biopolitikens objekt oprindeligt en udifferenceret masse, befolkningen. Først gennem statsracismen og de videnskabeligt underbyggede grænsedragninger, bliver det muligt at sondre mellem det liv, der skal optimeres og det der må ødelægges.

I den senere psykoanalytiske reception, har der været en række diskussioner om hvorvidt dødsdriften skal forstås som en "ubundet libidinal energi", der virker som en art gift,⁶² eller om dødsdriften tværtimod er en "immunologisk reaktion" på den ubundne libidinale energi. Er dødsdriften – de smertefulde gentagelser og de (selv)destruktive impulser – med andre ord, et produkt af, at der som fx ved sorgen over et tabt objekt, pludselig er for meget ubunden libido i det psykiske system, som mekanisk og uhindret flyder langs de mest fremtrædende baninger i sindet, eller er den tvært imod produktet af det psykiske apparats forsøg på at håndtere overskuddet af ubunden energi ved at rette det destruktivt mod et objekt eller indkapsle det i en gentagelse?

Den sidstnævnte tanke er sammenlignelig med Isabel Loreys model for *Biopolitisk immunisering*.⁶³ I hendes udlægning er biopolitisk immunisering en politisk rationalitetsform, hvis kerne er samfundets opfattelse af sig selv som en organisme. Dette metaforvalg tillader hende at beskrive en situation, hvor samfundsorganismens sunde kerne kun kan konstituere sig selv ved at udpege en indre trussel imod ordenen, en sygdom eller virus. Dette "andetgjorte" må igen deles op i to kategorier: Det der kan integreres i organismen, og det der ikke findes modgift for, og som derfor må elimineres.⁶⁴ Også her kan man fornemme et ekko af subjektets genese gennem oscillation mellem projektion og introjektion af hhv. gode og dårlige følelser.

Imidlertid er der også forskelle på de to forklaringsfigurer hos henholdsvis Freud og Foucault. I dødsdriften er det lystprincippet, der kammer over. Inerti-princippet tendens til mekanisk udløsning af energi sejrer, så at sige, over konstansprincippet opretholdelse af statisk spænding. I biopolitikken er det nærmere realitetsprincippet

– eller forvaltningslogikken – der løber løbsk: teknikkerne der sigter mod livets optimering, gennem fx statistisk baserede kalkuler og frem-skrivninger, ender med at muliggøre dets udsættelse. I denne læsning af biopolitikken er dynamikken i en vis forstand parallel til diagnosen fra *Oplysningens dialektik*,⁶⁵ hvor oplysningen slår tilbage om i myte, hvor fornuften suspenderer det subjekt, den var sat i verden for at tjene; den instrumentelle rationalitet producerer irrationelle resultater.

Et potentielt problem med denne type af analytisk figur er, at den tenderer til at antage eksistensen af en oprindelig omsorgsfuld eller fornuftig impuls – hvad enten det er i psyken eller staten – der under de forkerte omstændigheder slår om i sin modsætning, ødelæggelse og død. Eller alternativt, at den oprindelige impuls er aggressivitet, bemægtigelse og beherskelse, og at real-jeget er dødsdrift, der er sat i anvendelse til et konstruktivt formål. Dødsdriften vil så være tilbagekomsten af den oprindeligt fortrængte destruktive impuls, rettet i sin reneste form mod selvet selv. Noget lignende kunne tænkes at gøre sig gældende for statsdannelse, at de moderne staters forudsætning er en oprindelig vold og underkastelse, der så senere udgør mulighedsbetingelserne for velfærd. Eller med andre ord, at det er biopolitikens ansats og grundlag – den suveræne hånds- og halsret – der vender tilbage i thanatopolitikens lejre og kolonier.

Hvis vi vil syntetisere, kunne en udvej være forestillingen om lystjegets og realjegets symbiogenesis: En figur hvor livsdrift og dødsdrift har et fælles ophav, i det omfang at de forudsætter hinanden, og hvor drifterne i udgangspunktet er en uddifferentieret, monadisk kraft der først i relationerne til sine omgivelser – igennem livsvarige læringsprocesser – formes og bliver sammenfaldende med det psykiske liv.

-
- 1 Whitebook 1999
 - 2 Allen 2018; Forrester 1981; Kelly 2020
 - 3 Freud 1974
 - 4 Foucault 2004
 - 5 Lemke 2009
 - 6 Lorey 2015
 - 7 Dean 2010, 2013
 - 8 Mbembe 2003
 - 9 Su Rasmussen 2011: 38
 - 10 Bertani 2003
 - 11 *Ibid.*: 36
 - 12 *Ibid.*: 39
 - 13 Fong 2016: 5

- 15 Olsen & Køppe 1982: 340
- 16 Laplanche & Pontalis 1988:98
- 17 Ibid.
- 18 Freud 1974: 34
- 19 Olsen & Køppe 1982:336, 338
- 20 Freud 1974: 62
- 21 Ibid.: 64
- 22 Laplanche & Pontalis 1988: 97
- 23 Agamben 1998: 10 – egen oversættelse
- 24 Foucault 1979 – egen oversættelse
- 25 Foucault 2004: 239–40
- 26 Ibid.: 242
- 27 Ibid.: 242–43
- 28 Ibid.: 249–50
- 29 Ibid.: 249
- 30 Ibid.: 243
- 31 Ibid.: 245
- 32 Ibid.: 246
- 33 Ibid.
- 34 Ibid.: 254-55
- 35 Ibid.: 252-54
- 36 Ibid.: 254
- 37 Ibid.
- 38 Ibid.: 254-55
- 39 Ibid.
- 40 Ibid.: 256
- 41 Ibid.: 258
- 42 Ibid.: 256
- 43 Ibid.: 259-60
- 44 Ibid.: 260
- 45 Dreyfus & Rabinov 1982: 138
- 46 Reher-Langberg 2020
- 47 Freud 1974: 21
- 48 Ibid.: 23
- 49 Reher-Langberg 2018: 11
- 50 Freud 1974: 39, 42
- 51 Ibid.: 21-22
- 52 Ibid.: 23-24
- 53 Ibid.: 24
- 54 Ibid.: 32-33
- 55 Ibid.: 33
- 56 Ibid.: 46
- 57 Ibid.: 45
- 58 Ibid.: 47-48
- 59 Ibid.: 36
- 60 Foucault 2004: 250–51
- 61 Freud 1999: 16–17
- 62 Laplanche
- 63 Lorey 2015
- 64 Ibid.: 52-61
- 65 Adorno & Horkheimer 1996

LITTERATUR

- Adorno, Theodor W. and Max Horkheimer. 1996. *Oplysningens Dialektik: Filosofiske Fragmenter [1947]*. 2. udgave. København: Gyldendal.
- Allen, Amy. 2018. "Foucault, Psychoanalysis and Critique: Two Aspects of Problematization." *Angelaki - Journal of the Theoretical Humanities* 23(2):170-86.
- Bertani, Mauro. 2003. "Zur Genealogie Der Biomacht." Pp. 228-59 i *Biopolitik und Rassismus*, red. M. Stingelin. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Dean, Mitchell. 2010. *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Dean, Mitchell. 2013. *The Signature of Power: Sovereignty, Governmentality and Biopolitics*. London: Sage.
- Dreyfus, Hubert L. and Paul Rabinov. 1982. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second Edi. Chicago: The University of Chicago Press.
- Fong, Benjamin Y. 2016. *Death and Mastery: Psychoanalytic Drive Theory and The Subject of Late Capitalism*. New York: Columbia University Press.
- Forrester, J. 1981. "Michel Foucault and the History of Psychoanalysis." *History of Science; an Annual Review of Literature, Research and Teaching* 18(42/4):286-303.
- Foucault, Michel. 2004. *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975-76*. London: Penguin Books.
- Freud, Sigmund. 1974. "Hinsides lystprincippet [1920]." Pp. 21-73 in *Metapsykologi 2*, red. O. A. Olsen, B. Kjær, og S. Køppe. København: Hans Reitzels Forlag.
- Freud, Sigmund. 1999. *Kulturens Byrde [1929]*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kelly, Mark G. E. 2020. "Foucault On Psychoanalysis : Missed Encounter or Gordian Knot ?" *Foucault Studies* (28):96-119.
- Laplanche, Jean & Jean-Bertrand Pontalis. 1988. *The Language of Psychoanalysis*.
- Lemke, Thomas. 2009. *Biopolitik - En Introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lorey, Isabel. 2015. *State of Insecurity: Government of the Precarious*. London; New York: Verso.
- Mbembe, Achille. 2003. "Necropolitics." *Public Culture* 15(1):11-40.
- Olsen, Ole Andkjær, Borge Kjær, og Simo Køppe. 1976. "Redaktionel indledning til hinsides lystprincippet." Pp. 11-20 in *Metapsykologi 2*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Olsen, Ole Andkjær og Simo Køppe. 1982. *Freuds Psykoanalyse*. København: Gyldendal.
- Reher-Langberg, Mikkel. 2018. *Faces of the Freudian "I": The Structure of the Ego in Psychoanalysis*. London: Karnac.
- Reher-Langberg, Mikkel. 2020. "En Kort Indføring i Begrebet Dødsdrift." *Problemkatalog #1: Sjæl, Psyke, Subjekt* 1(1):39-42.
- Su Rasmussen, Kim. 2011. "Foucault's Genealogy of Racism." *Theory, Culture & Society* 28(5):34-51.
- Whitebook, Joel. 1999. "Freud, Foucault and 'the Dialogue with Unreason.'" *Philosophy & Social Criticism* 25:29-66.